

מהי ישראליות?

במבה, שירי מולדת, מערכונים של הגשש, או רכישת נעלי נייקי בזיל הזול? קשה להגדיר את ה"ישראליות" מפני שפנים רבות לה. מדובר בהגדרה שהיא גם חמקמקה, גם דינאמית וגם מבוססת על הכללות וסטריאוטיפים. ובכל זאת, אפשר לאפיין אותה כמכלול התכונות ודפוסי ההתנהגות שהם תוצר מובהק של החיים במדינת ישראל הריבונית. מכלול שהיה יכול להיווצר רק בהוויית החיים הייחודית כאן

פרופ' זהר שביט

פסה כנברלת בראש ובראשונה מה"יהודיות". קשה להגדיר את ה"ישראליות" מרובר בהגדרה שהיא גם חמקמקה, וגם דינאמית, ומטבע הדברים מבוססת על הכללות וסטריאוטיפים. בכל ניסיון לרונן בשאלה מה מאפיין את ה"ישראליות" וה"ישראליות" ומה "מוזה" אותם, מוצע סט אחר של תכונות. הריבוי הזה מובן מאליו, מפני של"ישראליות" פנים הרבה, ממש כמו להברה הישראלית, שהיא פסיפס של קבוצות משנה, ולכל אחת מהן "ישראליות" שונה ברכיביה וביחסים בין הרכיבים השונים: לדוגמה, ה"ישראליות החילונית" שונה מ"ישראליות דתית", או ה"ישראליות אשכנזית", או "ישראליות מרוחית", וכך גם כל

בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל". מהכרוה וזו נגזרו שתי קביעות: מהקביעה "מדינה יהודית", נבע שאורחיה הם "יהודים" שחיים במדינת יש-ראל, ומהקביעה שהם חיים במדינת ישראל, נבע שהם ישראלים. בעקבות ה"ישראליות" הופיעה ה"ישראליות", לא רק כהגדרה המציינת שיוך מדינה-אזרחי ברכון או בתעודת הזהות, אלא כציון לקבוצה הנברלת מקבוצות אחרות, לא רק בשפתה ובהיסטוריה שלה, אלא גם בהליכותיה, בסגנון חייה ובמאפייניה. הישראליות של הקבוצה הזו נתפסה מלכתחילה כשונה מהקבוצה שממנה התברלה, ובמילים אחרות, ה"ישראליות" נת-

האלים הרוכשים שפות ורות, מתקשים במיוחד באימוץ הפורמולות של התקשורת היום-יומית. מהסיבה הזו התנהגותם נתפסת לא אחת כגסת רוח. אבל, ישראליות אינה גסת רוח; היא פשוט מימוש של פורמולות לשוניות בעברית, שאינן מציעות צורות התנייה לנוסחאות של בקשה שבהן משתמשים רוברי שפות אחרות באופן אוטומטי, כמו אלה הקיימות לדוגמה בצרפתית, באנגלית או בגרמנית.

המאבק בין התבניות מלב הישראליות
ה"ישראלים" האלה נולדו עם הכרות העצמאית שהצהירה על הקמת "מדינה יהודית"

באחד מן הביקורים שלי בחו"ל עמרתני בתור לקולנוע. גבר שעמד לפני, פנה לקופאי ואמר לו באנגלית: "תביא לי שני כרטיסים". הקור פאי נדהם ממה שנשמע לו כגסות רוח. הוא לא ידע שהישראלית, פשוט תרגם לתומו ישירות את המשפט מעברית, כלי להשתמש באחת משלוש מילות הקסם (סליחה, בבקשה, תודה) שרוברי אנגלית לומדים משחר ילדותם, והן מוקנות בכל בקשה באנגלית. כפי שאמרה זה מקרוב פרופ' רות ברמן בראיון לרגל קבלת פרס ישראל לבלשנות, יש

פרופ' זוהר שבט | צילום: עדי מוז

"בבלוג שכתב תייר שוודי ששהה בתל-אביב הוא תיאר את התל-אביבים כמי שמשתמשים במילה 'וואלה' בכל משפט שני, מגיעים לכל מסיבה בחצי שעה או שעה איחור, נועלים כפכפים בכל אירוע, מוציאים כסף רב על חתונות ומתחילים לבשל מרק חם מייד עם בוא טיפות הגשם הראשונות"

במבה, שישראלים לשעבר שחיים בחוץ לארץ קונים בחנויות של ישראלים לשעבר. לא פחות מכך ישראליות בעבורי היא הרפרטואר של מה שמכונה התרבות העממית, כמו "שירי מולדת", המערכונים של הגשם ושירי הילדות שאת פסוקיהם אנו יכולים לצטט בעל פה. שורות כמו "פרח נתתי לנורות", "הסבון בכה מאוד", "עייפה בובה וזבה", "נאה המטבח אך אינו מר" ווח", הפכו כבר מזמן ליותר ממחזות הילדות. עם השנים הם התקבעו כאייקונים תרבותיים ואף הצליחו לחצות גבולות סקטוריאליים בחי ברה הישראלית.

"הישראלית" נושא בתרמילו נכסים משותפים אותם קיבל בגן, בבית הספר, בתנועות הנוער, בשירות הצבאי, ומאמץ אותם מהמערכת הפור ליטית, מכלי התקשורת ומהספרות. אין "יש ראליות" אחת אלא "ישראליות" רבות, אבל העובדה שאנחנו מחפשים אחרי "הישראליות" בה"א הידיעה מלמדת שאולי גם אם לא הת קיימה מעולם, גם לא בעבר הלא רחוק, אנחנו תרים אחריה ורוצים בה.

הכותבת היא חוקרת בית הספר למדעי התרבות באוניברסיטת תל-אביב

נים בין ישראלים ולא ישראלים וכאם לכי שוי במסבך גדול של דרכי הפעולה המהות את ההבטוס הישראלי ומערכת התנהגויות הנרכשות על-ידי הפרט בתהליך החב" דות שלו. אבל, התבוננות כזאת היא סו" בייקטיבית ותלויה גם בעין המתבוננים ובתרבות המוצא שלהם. אורחים מסין שמים לב לפרקי טיקות אחרות ממתבוננים צרפתים או גרמנים, והראייה שלהם, אין צורך לומר, מושפעת מכובן גם מהשאלה עם איהו "ישראלים" נפגשו ובאילו נסיבות.

הבלעדיות של השפה העברית

"ישראליות", אם כן, היא מושג נוזל, ולא מפתיע שכמו שאין הסכמה בשאלה מהי "יהדות", כך גם אין הסכמה בשאלה מהי "ישראליות". גם כאן, כמו בניסיונות רבים אחרים מהסוג הזה, מדובר בסופו של דבר בהכללות גדולות, אולי אפילו גסות, שכמו הרבה הכללות אחרות טוב לות משטחיות. למרות כל ההסתייגויות האלה אצויע בכל זאת לאמין את ה"ישראליות" כמי כלול התכונות ורפסי ההתנהגות שהם תוצר מובהק של החיים במדינת ישראל הריבונית: מכלול שהיה יכול להיווצר רק בנסיבות האלה, ולא במקום אחר, כלומר, רק בהוויית החיים הייחודית במדינת ישראל. כמוכן, גם יהודי שחי מחוץ למדינת ישראל יכול להשתמש בשפה העברית ולקרוא ספרות עברית, אבל העברית אינה שפת היום-יום שלו, ודאי לא הבלעדית, וגם לא השפה שבה הוא יוצר וצורך תרבות על ומכלול מרכיביה. בישראל, לעומת זאת, זכתה העברית בפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית למעמד שונה - הגמוני ושואף לבלעדיות. מש להי המאה ה-19 ואילך, התפתח בהדרגה ביישוב היהודי החוש בארץ ישראל שימוש נרחב בשפה העברית הרבורה והכתובה כאחד, כ-lingua franca (השפה המשותפת). אף שלצירה היו בשימוש גם לשונות אחרות, העברית הרבו רה והכתובה נעשתה לשפה הלאומית. מלשון קורש, לשון כתובה שכמעט לא רוברה, צמחה העברית לשפה רבת-רברים בעלת מגוון של משלבים לשוניים: שפת התקשורת היום-יומית, שפת הרפואה, שפת העיתונות, שפת הספרות ולאחרונה גם שפת ההיי-טק, אם לציין כמה רוגמאות.

מערכת תרבותית חדשה

"ישראליות" היא תוצר של תהליכים סוציו-תרבותיים, ולא רק של אייראלוגיה ופרוגרמה של בניית תרבות. היא הורשת של התרבות העברית, אחד התוצרים החשובים והעיקריים של המהפכה בעולם היהודי במאות ה-19 וה-20. המהפכה הזאת יצרה "יהדות חדשה", כלומר, מערכת תרבותית חדשה באמצעות מצרף של אלמנטים שהחיו רכיבי תרבות רבים, "חילנה" רבים מהם, חירשה רכיבי תרבות, ושאלה רכיבי תרבות רבים מתרבויות אחרות. במילים אחרות, היא יצרה מערכת תרבותית חדשה, שבארץ ישראל נוספו לה רכיבים חד-שים, שיכלו להופיע, להתפתח, ולהתקיים רק בה; מכלול שלפני קום המדינה כונה "תרבות ארץ-ישראלית", ואחריה "תרבות ישראלית". ישראליות בעיני היא בראש ובראשונה התרבות העברית והלשון העברית, אבל היא מורכבת גם מפריטי יום-יום באנליים, כמו

הוול. כאלה יחסים פרוקסמיים (של שפת גוף) הם בעיני "ישראליות". בבלוג שכתב תייר שוודי ששהה בתל-אביב הוא תיאר את התל-אביבים כמי שמשתמשים במילה "וואלה" בכל משפט שני, מגיעים לכל מסיבה בחצי שעה או שעה איחור, נועלים כפכפים בכל אירוע, מוציאים כסף רב על חתונות ומתחילים לבשל מרק חם מייד עם בוא טיפות הגשם הראשונות. אלה היו מנקודת המבט של התייר הסקנדינבי הרכיבים שיוצרים "ישראליות תל-אביבית". כותבים אחד רים ציינו רפסי התנהגות אחרים. כך לדוגמה הם תיארו אך ישראלים עומרים בתור (או יותר נכון, לא שומרים על הסדר בתור), אך ישראלים מתנהגים בכביש, יוצאים לחופשה, או אך הם מבלים בה.

הצירופים האפשריים ביניהם, למשל, "ישראליות אסקנדינבית חילונית", או "ישראליות מזרחית חילונית", מה שחשוב לענייננו הוא שתרבויות-המסנה האלה, המנהלות היום ביניהן מאבק על ההגמור ניה, בין השאר הכלכלית, החינוכית והתרבותית, היו יכולות להתפתח ולהתקיים אך ורק במדינת ישראל, מפני שרק בה היהודים אינם קבוצת מיי צום, ורק בה חילונית ודת צייכות להתאים את עצמן לנסיבות החדשות, המהפכניות מעצם טיבן, וגם למצוא מצע משותף, גם אם הוא חלקי בלבד במילים אחרות, תרבויות המסנה האלה והמא קיום ביניהן, כמו גם תרבויות-המסנה האחרות של החברה הישראלית והמאבקים ביניהן, הם לב הישראליות".

הישראליות נמצאת בפרטים הקטנים

יום אחד סמעת, כמו שסמטעו כל מי שני מצאו כרוזב כאתה שעה, אישה שדיברה עם כן זוגה והסכירה לו ממרחק ובקול רם, שמצאה את החגת שבה אפשר לרכוש נעלי נייקי בוויל